

МОЗАИЦИ БАПТИСТЕРИЈА ПРАВОСЛАВНИХ — S. GIOVANNI IN FONTE У РАВЕНИ

До сада су многи аутори писали о мозаицима у овом Баптистерију (датира се у време од 390—458), трудећи се да разјасне шта они приказују. С. О. Nordström у своме раду *Ravennastudien* је разне покушаје разјашњавања ових мозаика поделио у четири групе:

1) Први мисле да три зоне мозаика у куполи немају никакве везе. Према њихову гледишту Баптистериј Аријеваца даје праву слику, где апостоли приносе венце на један престо *thronos*. Из неког узрока овај престо је у Баптистерију Православних изостао. Према Wilpert-у епископ Неон (дошао око 455, украсио овај баптистериј) дао је копирати мозаике Латеранског баптистерија, али са незадовољавајућим резултатом, јер апостоли у Баптистерију Православних иду без циља овамо—онамо. Петар и Павле иду један ка другоме и пружају један другоме венце. Према Sorel-у уметник није могао круг разделити у тринаест делова (дванаест апостола и један трон), па је зато престо изостао.

2) Аутори друге групе такође мисле да су венци требали бити постављени на једну *thronos*, али не само на један престо, него на више престола. Зону апостола треба довести у везу за оном зоном испод ње, пошто се узима да венци треба да буду положени на или пред престоле у трећој зони.

3) Заступници треће хипотезе мисле да венци треба да буду принесени Христу који се баш крштава.

4) S. Bettini је поставио четврту хипотезу, која све три зоне интерпретира као једну једину сцену. Он каже да апостоли приносе своје венце на трон са крстом. Апостоли и престоли чине, дакле, једну целину. Bettini се при томе ослања на важна испитивања Grabar-а о перспективи у касној антици и Средњем веку, да све треба гледати са становишта доминантне личности. На Теодосијеву обелиску у Цариграду највећа личност је цар у ложи, личности пак у доњој зони су мање, иако су ближе гледаоцу. Приказивање је тако организовано као да се гледа очима цара. Он сам је највећа фигура, достојанственици у његовој близини изгледају нешто мањи, а личности код његових ногу су још мање.

Мозаиста је сада, према Bettini-у, искористио баш ову перспективу. У округлој слици Христос је најзначајнија личност целе прет-

ставе. Разне зоне треба, дакле, гледати са Христове тачке гледишта, прво апостоли, затим престоли. Према томе, све три зоне чине једну сцену.

Мозаик баптистерија као целина треба да прикаже небески град Раја, где Христос баш прима крштење и апостоли носе венце. Олтари би били идеалне слике цркава и код престола се виде вртови Раја. Ако престоли потичу из царске иконографије, они би овде морали репрезентовати Христа, а приношење венаца од стране апостола морало би се односити на престоле. Ако су пак престоли један реалистички елеменат и важе као епископски престоли у својим апсидама, били би изједначени са олтарима и важили би као један аспект теме „Хришћанска црква“. У том случају приношење венаца би се могло односити на Христа горе у округлој слици.

Иако Nordström највише цени хипотезу Bettini-а, ипак је не прихвата, но поставља ову своју, пету хипотезу.

„Теорија да апостоли своје венце приносе Христу утврђује нас да Христос овом радњом постаје предмет *aurum coronarium*-а¹ или *aurum oblativum*-а (Klauser, *Röm. Mitt.* 142) . . . Познато је да су цареви и краљеви, пре свега при крунисању, добијали златне венце. То је био случај напр. код крунисања цара Лава I 457. године. Сада је вероватно да нас приношење венаца од стране апостола доводи до једне идеолошке паралеле између крунисања и крштења . . . Цар инвестиатуром, крунисањем добија божанске снаге. Христос је примио свој стварни позив, своју инвеституру, крштењем . . . Аналогија *aurum coronarium*-у дозвољава нам да сматрамо као највероватније да приношење венаца од стране апостола треба да је поклоњење Исусу при његовој инвеститури као сину Божјем.

Али како сада треба замислити међусобни однос три зоне слика? пита се Nordström. Хипотеза која му изгледа као најбоље решење замршеног проблема је ова:

Три зоне мозаика баптистерија су у принципу организоване као три зоне (од четири) на базису Аркадијева стуба.

1) Аркадије и Хонорије у другој зони стуба одговарају овде Христу и Јовану у средњем кругу.

2) Што сенатори у трећој зони базиса приносе венце Аркадију и Хонорију у вишој зони, томе одговара приношење венаца Христу у средњем кругу, такође у вишој зони.

3) Четврта зона на базису стуба је самостална према зонама више ње, а овде је тако исто са трећом зоном. Али пошто четврта зона има предмете који се односе на глорификацију царева, то је према томе у идеолошкој вези са горњим зонама. Тако је и најдоња зона мозаика у куполи баптистерија украшена предметима који су у идеолошкој вези са обе више зоне.

Nordström за своју хипотезу каже да има ту предност, што композиција мозаика није више неразјашњиви уникум, него следи једну тада употребљавану схему. Затим она даје једно како једноставно,

¹ *Aurum coronarium* су првобитно златни венци које је добијао војсковођа победник, а затим златни дарови истоме.

тако и природно разјашњење треће зоне, коју је тешко разјаснити, чему се до сада узалуд тежило. Олтари и престоли се јављају као декоративни елементи, али уједно имају дубоко симболичку садржину. Четири престола понављају декоративно један символ од тешког значаја; њихов број почива на нужној аналогiji са бројем четири олтара (жртвеника), који се односе на четири еванђеља. Као што се истиче триумф царева у најдоњој зони базиса стуба, тако и најнижа зона куполе изражава триумф Христа понављањем његова престола и олтара са четири еванђеља, којима је његова наука раширена по свету. — Толико Nordström.

Мислим да ниједна од ових хипотеза не решава проблема мозаика у куполи Баптистерија Православних, па ни Nordström-ова. Само је Bettini тачно рекао да су све три зоне у вези као једна целина, која приказује небески град, Рај. Све остало што је писао Bettini, мислим да се не може примити.

Мозаици у куполи баптистерија имају своју логику, за којом идући морамо доћи до тачног разјашњења шта они приказују. Пошто се у крстионицама врши крштење, то ови мозаици морају бити у вези са крштењем и учењем о крштењу. Зато не видимо разлога да се мозаици ове крстионице тумаче рељефима Аркадијева стуба у Цариграду из 403, као што то чини Nordström, када су рељефи триумфалних стубова имали да прикажу победе над варварима и триумфе царева који су их подигли. Пошто се крстионице и овакви стубови разликују по сврси и по намени, то се и смисао њихова украса мора разликовати и не може бити ни идентичан ни сличан, нити може за обоје служити иста схема.

Из даљег нашег излагања видеће се да венци које носе апостоли у другој зони баптистерија не могу имати значење *angust conopaeum*-а.

При расправљању о мозаицима у куполи овог Баптистерија треба поћи од средишта, тј. од Крштења Исуса Христа, затим прећи на другу зону са апостолима, и најпосле на трећу зону, а не обратно — поћи од треће зоне са архитектуром, као што то чини G. Bovini у својој књизи *Mosaici di Ravenna*.

У средњем кругу је приказано Крштење Христово од Јована у Јордану. Крштењем је Христос уведен у своју јавну делатност, манифестован као Месија, снабдевен пуноћом Духа и прокламован као Син Божји. Јован се приликом Христовог крштења уверио да је Христос давалац духовног крштења, а као средство за крштење Христос је осветио воду. Силаском Св. Духа на Христа приликом крштења посвећен је Христос за своју службу као цар, свештеник и пророк.

Од свега овога у вези са целином мозаика у куполи, овде је главно да је Христос приликом крштења посведочен као Месија (Јов. 1, 41; 4, 25). Јеврејска реч *Mešiah* значи помазаник, Месија, грчки *ὁ Χριστός*, која, ослањајући се на старозаветне наде, означава онога који је од Бога помазан за цара царства Божјега.

Пошто, као што ћемо из даљег излагања видети, мозаик куполе приказује Царство небеско, то је Исус Христос овде у средњем кругу у своме крштењу приказан као Месија, Цар у царству небеском.

Роман Мелод у 19-ом икосу *κοντάκιον-α εἰς τὰ ἅγια φῶτα* (*ἅγια θεοφανή Τ*) ἤχ. δ', φέρων ἀκροστιχίδα. τοῦ ταπεινοῦ Ῥωμανοῦ назива Христа царем у моменту крштавања:

Ἐπερπλήρε οὖν τὸν νοῦν τῇ θεῷ διατάξει ὁ γόνος Ζαχαρίου, καὶ τένας, τὴν παλάμην ἐτέδμηκε τῷ βασιλεῖ... (Pitra, *Analecta sacra*, I, 22—3).

„Божјом заповешћу (наређењем), син Захаријин (тј. Јован) подиже у горе, и пруживши руку положи на Цара...“

За даље разјашњење мозаика у куполи баптистерија навешћемо речи Христове ученицима о крштењу: „Идите по свему свету и проповедајте еванђеље сваком створењу. Ко узверује и крсти се, спашће се, а који не буде веровао, биће осуђен“ (Мар. 16, 15—16). „Ако се ко не роди водом и духом, не може ући у царство Божје“ (Јов. 3, 5).

Христос је, дакле, рекао апостолима да иду и проповедају еванђеље свима људима и ко узверује њихову учењу и прими га као уверење по коме се живи, и крсти се, спашће се, тј. доћи ће у царство небеско. И даље, ко се не крсти, не може ући у царство Божје, царство небеско. Без поновног рођења није могуће ући у царство Божје. Ово унутрашње поновно рођење делује Св. Дух кроз спољашње средство: воду, тј. тајну крштења, чију делатност и потребу Христос овде јасно изражава. С обзиром на ове Христове речи апостол Павле назива крштење „купком поновног рођења“ (Тит. 3, 5). У ранохришћанској епиграфици ако је неко крштен, изражава се речју „натус“, тј. рођен за нови живот. Дакле, крштење доноси спасење и отвара врата царства небескога.

Овакво тумачење мозаика у крстионици потврђују дистиси које је папа Сикст III (432—440) дао уписати у класичној крстионици раног хришћанства у Латерану, који се и данас могу видети. Ту се између осталог каже :

Fons hic est vitae qui totum diluit orbem.

Sumens de Christi vulnere principium.

Coelorum regnum sperate hoc fonte renati.

„Ово је извор живота, који облива цео земаљски круг,
који извире из Христове ране.

Небеском царству надајте се ви који сте
поново рођени овим извором (тј. који сте овде
крштени)².

Слично кажу и стихови из V века, које је саставио граматичар Calbulus за један баптистериј у подручју Картагине. Ови стихови су красили разна места у баптистерију:

A parte episcopi :

Cede prius venien Xpi te fonte renasci
sic poteris mundus regna videre Dei.

Tinctus in hoc sacro mortem non sentiet nunquam;
Semper enim vivit, quem semel unda lavat.

² Kaufmann, *Epigraphik*, 187.

Descensio fontis :

Descende intrepidus: vitae in fomenta perennis
aeternos homines ista lavacra creant.

Ascensio fontis :

Ascende in coelos, animam qui in fonte labisti (место lavasti)
idque semel factul sit tibi perpetuum.³

У баптистерију поред велике базилике у Типаси (сев. Африка) је натпис: *Si quis ut vivat quaerit addiscere semper, Hic lavetur aqua et videat coelestia regna.*⁴

Пошто се у наведеним натписима из баптистерија каже: да се они који се у њима крштавају могу надати царству небеском, да они који се поново роде у њихову извору могу чисти видети царства Божија и ко жели да види небеска царства нека се ту умије, — то је сасвим на своме месту што је у куполи равенског Баптистерија приказано крштење Христово и царство небеско у вези са крштењем.

Пошто су за проповедања Христова учења свима људима и за њихово крштење, па према томе и за отварање врата царства небескога онима који се крштавају најзаслужнији апостоли, који су према предању сви осим Јована завршили живот мученички, то их као прве и главне становнике царства небескога и Раја видимо у другој зони мозаика у куполи Баптистерија. Апостоли су приказани у разном положају, неки од њих стоје, неки су пак у свечаном ходу са патетичним великим гестовима, а бели химатији се лепршају за њима. Све ово би доликовало и за барок.

Апостоли су приказани како радосно шетају по царству небеском, по Рају. Ово није случајно, но се тако замишља боравак блажених у у царству небеском према надгробним натписима и погребним песмама.

У египатско-грчкој надгробној песми на гробу Макарије читамо:

αὐτὴ δ' οὐρανίην ἀγίων πύλην ἀμφιπολεύει
μισθὸν ἔχουσα πόνων οὐρανίους στεφάνους.

Српски: А она сама шета кроз небески град светих,
имајући (држећи) небеске венце као награду својих мука.⁵

У грчким погребним песмама читамо :

„Осветли Христе, као милосрдан, претстављенога сјајем свога лица, наставивши га на месту зеленила, на водама своје чистоте и божанског мива, у широким недрима праоца Аврама, где Твоја светлост чисто сија и теку извори Твоје доброте, где шетају (иду околу) кола (зборови) праведника истински радујући се због Твоје доброте (ἐνθα περιχορεύουσι, τρανῶς ἀγαλλόμενοι, αἱ τῶν Δικαίων χορεύεται). Подари да се Твој становник уврсти са њима и велику милост“.

³ Ibid. 336—7.

⁴ Kaufmann, *Archaeologie*, 170.

⁵ Kaufmann, *Epigraphik*, 330.

Баш тако како казују наведени текстови, приказани су апостоли у равенском Баптистерију, наине како радосно шетају по небеском царству — Рају, држећи у рукама као награду за трудове свога апостолате небеске венце.

Грабар за апостоле у овом Баптистерију каже: „Il n'en reste pas moins que la procession circulaire des apôtres dans la coupole est l'image la plus éblouissante de somptuosité que je connaisse.“ И затим наставља: „Si au mausolée le berger était roi, ici les pêcheurs de Galilée sont des princes.“⁶ Већ смо раније писали да мозаик Доброга пастира у маузолеју Galla Placidia по нашем мишљењу не инволира у себи мисао о Христу као цару, а такође ни мозаик ових апостола у царству небеском не садржи у себи мисао да су апостоли принчеви.

Из напред изложеног видели смо да се тражи одговор на питање: Које апостоли из друге зоне мозаика приносе своје венце, да ли Христу који се крштава или на престоле у трећој зони. Оваква питања претпостављају да апостоли прилазе да своје венце предаду или Христу у средишту куполе, или да их оставе на престоле у трећој зони, те да остану без венца. Овакво схватање венца у рукама апостола одмах на први поглед изгледа неприхватљиво из простог разлога, што је друга зона одељена од централног круга и апостоли немају приступа ка Христу, ни могућности да му предаду венце, и што моментат крштавања Христова није згодан за предавање и примање 12 златних венаца украшених драгим камењем од стране апостола, који у том моменту Христова крштења још нису ни били позвани од Христа као апостоли, те би читава ствар била анахронизам. Исто тако не видимо како ће апостоли моћи положити венце на престоле у трећој зони, када је ова одељена од друге зоне, те немају могућности ни приступа ка престолима да на њих положи венце. Осим тога, четири престола у трећој зони су већ заузета. Најпослед се с правом питамо: да ли ће свих 12 апостола положити своје венце на један од четири престола, па да остала три буду без ових венаца, или ће по три апостола положити своје венце на сваки од четири престола? Већ сама ова питања су довољна да се увиди неприхватљивост горе наведеног схватања.

Theodor Klauser је писао о *aurum coronarium*-у (Mitteilungen des Deutschen Archaeologischen Instituts. Römische Abteilung, Bd. 59, 1944 [München 1948] 129—153).

„*Aurum coronarium* nannten die Römer Geschenke, mit denen die Bevölkerung des Reiches oder die benachbarten Staaten bei bestimmten Gelegenheiten die römischen Machthaber gewohnheitsrechtlich zu bedenken hatten. Diese Geschenke bestanden ursprünglich in goldenen Kränzen von mehr oder weniger hohen Gewicht, daneben auch in anderen kostbaren Gegenständen und nur ersatzweise in Geld; später war die Geldzahlung wohl das Gewöhnlichere“ (129). Klauser даље каже: „Zwei im Neuen Testamente geschilderte Vorgänge konnten im Sinne des *Aurum coronarium* aufgefasst werden und sind tatsächlich so gedeutet und dargestellt worden“ (147):

⁶ Grabar, La peinture byzantine, 56.

1. Поклоњење мага рођеноме Христу, Мат. 2, 11. „Schon diese allgemeinen Züge weisen deutlich darauf hin, dass die christliche Komposition von den Darstellungen der Überbringung des *Aurum coronarium* auf den Triumphaldenkmalern oder ihren Vorbildern abhängig sein muss...“ (148).

2. Поклоњење 24 старешине према Откр. гл. 4. ...Aus den Kunstschöpfungen ergibt sich, dass die Gleichsetzung der Ältesten der Apokalypse mit den Vertretern des alt- und neutestamentlichen Heilvolkes eine für unsere Thema wichtige Folge gehabt hat: man stelle sich auch die Apostel und Heiligen des Neuen Bundes als Theilnehmer eines himmlischen Kranzzuges vor“ ... (151). Као примере Клаусер, између осталог, наводи 12 апостола са венцима у куполи Баптистерија Православних и ред мученика и мученица у *Sant'Apollinare Nuovo*. „So zwingen entscheidende Einzelheiten, die Kranzprozession der Heiligen in der altchristlichen Kunst vom *Aurum coronarium* aus zu deuten: der Thron Christi als Prozessionsziel, die assistierende Engel und die Verkoppelung der Heiligenprozession mit der Huldigung der Magier.

Das Motiv des auf den thronenden Christus zuschreitenden Kranzzuges der Heiligen ist von den christlichen Kunst sehr häufig in reduzierter Form wiederholt worden (Parenzo). Auf den späteren Darstellungen dieser Art tragen nun allerdings die Heiligen nicht immer bloss Goldkränze; man gibt ihnen gerne eine Buchrolle oder einen reich dekorierten Kodex in die Hand oder dem Stifterbischof das Modell der Kirche“ (Poreč) (152). — Толико Клаусер.

Претпоставимо да су се уметници у тражењу израза за своју мисао послужили композицијом *aurum coronarium*-а, али са композицијом — као што ћемо видети — није примљен и смисао, а он је битан. Не можемо се сложити са писањем Клаусер-а да се поменути два текста из Новог завета могу тумачити у смислу *aurum coronarium*-а, јер је смисао ова два текста различит од смисла *aurum coronarium*-а.

Већина црквених отаца каже да су принесени дарови мага били симболи њихова сазнања да је Христос Богочовек, и Христос је златом приказан као цар, ливаном као Бог, а миром као Богочовек, који ће за грехе људи поћи у смрт. Јероним тумачи ово место овако: „*pulcherime munerum sacramenta Iuvenius presbyter* (један хришћански песник 4. века) *ipso versiculo comprehendit: thus, aurum myrrham regique hominique Deoque dona ferunt*“. Амвросије: „*quae sunt ista verae fidei munera*“.

Наведено пак место Климента Александријског, којим Клаусер жели да поткрепи своје мишљење, говори баш против Клаусер-а: „Злато му (Логосу) мази принеше код његова рођења као симбол царске власти; и овај венац остаје бесмртан према слици Господа; јер он не увене као неки цвет“.

Смисао пак и тумачење текста Откр. 4, 2—10 наводимо даље.

Мислим да се венци у рукама апостола у овом Баптистерију и у рукама мученика у *Sant'Apollinare Nuovo* не могу тумачити *aurum coronarium* ом Римљана из разлога, што се њихов смисао разликује. Христос се не може упоредити са римским руководиоцима који су

примали материјалне дарове, које Христос није тражио, нити је требао златних венаца, поклона и новца ни за живота на земљи, а још мање као цар у царству небеском.

Клаузер такође помиње агонални венац Хелена и каже:

„Die Griechen pflegten bei den Agonen die Sieger seit alters durch Laubkränze auszuzeichnen, die je nach örtlicher Überlieferung aus Öl-, Lorbeer-, Eppich-, Myrten- und Fichtenzweigen geflochten sein konnten. Seit der Zeit des Perikles war dieser Kranz wohl meistens mit einer Gabe von materiellem Wert verbunden. Die Praxis der Agone regte dazu an, erfolgreiche Feldherren, dann auch verdiente Bürger und Nichtbürger, durch Kränze zu ehren. Auch diese Kränze bestanden anfangs nur aus Laubzweigen, wurden aber wohl schon seit dem ausgehenden 5. Jahrhundert ziemlich regelmässig in Gold ausgeführt, so dass sie zugleich Auszeichnung und Dotation darstellten“ (137).

Како пак треба схватити венце у рукама апостола у овом Баптистерију и да поворке апостола и мученика са венцима баш не треба тумачити смислом *aurum coronarium*-а, казаће нам византијске црквене песме у служби мученика, које даље наводимо.

Klaus Wessel⁷ каже да је у примедбама у раду Th. Klauser-а о *aurum coronarium*-у⁸ поново начет проблем постанка и значења оних старохришћанских претстава, које приказују приношење венаца ка Христу од апостола, светих и старешина, и покушао је да наведе разне типове приношења венаца у старохришћанској уметности и да тражи њихово порекло и смисао. Затим је Wessel изнео

I. да у литератури долазе:

- 1) Агонални венац као победна награда за хришћанску животну борбу, рано специјализован за мартириум;
- 2) триумфални венац владара;
- 3) венац данак поданика, *aurum coronarium*.

II. Да у споменицима долазе пет разних композиција приношења венаца:

- 1) Мизи приносе венце или поред других дарова — један венац Христу детету.
- 2) Апостоли доносе венце ка *scix invicta*,
- 3) „ „ „ ка Христу,
- 4) „ „ „ празном престоу.
- 5) Старешине (24) из Откровења полажу своје венце (или дијадеме) пред престо доле.

Нас се под I тиче агонални венац као победна награда за хришћанску животну борбу, а под II 2), 3) и 4), што је све једно и исто, јер *scix invicta* и празан (наизглед празан) престо претстављају Христа.

⁷ Kranzgold und Lebenskronen, Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Bd. 65/66 1950/51, I—IV Heft, 1952.

⁸ T. Klauser, *Aurum coronarium*, Römische Mitteilungen LIX, 1944, München 1948, 129.

Као што напред споменути, тако и Wessel, па и Грабар кажу да апостоли предају, враћају венце онеме од кога су га и добили, тј. Христу. Докле год се овако резонује, мислим да се не може разјаснити мозаик у куполи овог баптистерија, чије су три зоне одељене и свака од њих има свој смисао, али ипак чине једну целину и приказују једну идеју. Мислим да се проблем може решити само тако, ако се пође од тога да апостоли не предају своје венце ни Христу, ни на престоле.

У равенској уметности овакве венце, од злата или сребра украшене драгим камењем, имају апостоли овде, као и у Баптистерију Аријеваца, имају га мученици и мученице, и како виси у шаторима у Sant Apollinare Nuovo, добија га св. Виталис од Христа у San Vitale.

Шта значе ови венци казаће нам текстови из Новог Завета и њихов коментар, као и византиска црквена поезија.

Да би нам сва ова места из Новог завета и византиске црквене поезије о борби апостола, мученика и хришћана уопште и о венцу као награди за њихову борбу била јаснија, треба их довести у везу не са *agnum conpatium*-ом код Римљана, но са агонима (*ἀγών*) код Хелена, о чему је др Милош Ђурић, Хеленска агонистика и ликовна уметност, Уметнички преглед, 8, октобар 1940, 225—233; Исти, Хеленска агонистика у сликарству и вајарству, Уметнички преглед, 9, новембар 1940, 268—274 у главном рекао ово:

„Поред мита и култа, агони су главни елеменат духовног постојања. Све је у Хелена прожето агонском активношћу. Циљ агонске активности није било користољубље но жудња за победом, а тиме и жудња за првенством и одликом, за похвалом и славом. Слава и дика биле су главна жеља свакога правога Хелена.

Сви облици хеленског духовног живота развијаху се у атмосфери агонске активности као најобилнијег изворишта славе. Свој најконцентрисанији израз налазила је воља у правој агонистици, тј. у стадионским, хиподромским и музичким надметањима у Олимпији, Делфима, на Истму и у Немеји. Стадиони и хиподроми у овим местима били су прави празници празновани како у славу телесне снаге и лепоте, тако и у славу духовних одлика. Идеално рвање за венац од св. маслине у Олимпији или од ловора у Делфима, или од оморике и целера на Истму и у Немеји..., то је високо обележје хеленског агона. Победа у тим надметањима сматрана је за врхунац земаљске среће, јер је победнику зајамчавала оно што је био животни идеал сваког Хелена: бити предмет дивљења за живота и предмет слављења после смрти. „Никад племенита слава ни име не гине њему (тј. победнику), него постаје бесмртан и кад га земља покрива“, пева Тиртеј. Савлађивањем опасности мери се величина извршена дела.

Сведоци и носиоци победничке славе били су епинимије (песме у славу победе) и статуе, у којима је блистала слава агонских победника.

Утакмице су вршене у стадионима, хиподромима, гимназијама и палестрама. Пре надметања у стадиону атлете су се мазале уљем, молиле божанству гестом поздрављања десном руком или обема уздигнутим рукама према божанству или жртвенику. После надметања победу је утврђивао судија (*ἀγωνοθέτης*) и агонисте су добијале

на главу венац; прилазили су жртвенику и у знак захвалности лили су вино. Победом добивене венце агонисте су посвећивали божанству и носили су их у храм. — Толико је рекао др М. Ђурић.

Венци у рукама апостола у овом Баптистерију и у рукама мученика у Sant'Apollinare Nuovo су паралела агонских венаца код Хелена, с том разликом, што су борбе Хелена у стадиону биле физичке, а њихова победна награда била је венац од растиња који је венуо, док је борба апостола, мученика и хришћана уопште била духовна, а награда такође: небески венац, тј. царство небеско. Овај венац нема никакве везе са златним венцима у аутис согопагиум-у код Римљана, који нису имали витешки хеленски агон, но крваве гладијаторске игре у амфитеатру, призоре смрти, крви и лешева.

Наводимо прво речи апостола Павла Коринћанина:

„Не знате ли да они који трче на тркалиштима (ἐν τῷ σταδίῳ τρέχοντες), сви трче, али само један добија награду (τὸ βραβεῖον)? Тако трчите да (је) добијете! Али сваки који се бори од свега се уздржава; они да добију распадљив венац, а ми нераспадљив“ (I Кор. 9, 24–25).

Реч σταδίου означава тркачку стазу за такмичење. Апостол Павле сећа овде Коринћане на утакмицу у трчању, која им је била позната, јер су игре у Истму⁹ (Ἰσθμός—Landende von Korinth), у којима су такмичења у трчању, одржаване близу њихова града. Реч βραβεῖον означава награду победнику, тј. венац од растиња.

Под рецју βραβεῖον апостол Павле разуме „венац правде“ (II Тим. 4,6), тј. вечно блаженство, које ће праведни судија дати борцу победнику. Венац од растиња је распадљив, а венац вечног блаженства је нераспадљив.

Затим речи апостола Павла Тимотеју:

„Јер ја се већ жртвујем и време мога одласка наста. Дobar сам бој био, трчање сам свршио, веру одржао! Сад ме чека венац праведности, који ће ми у онај дан дати Господ, праведни судија“ (II Тим. 4, 6—8). Апостол Павле каже да је борбу за Христову ствар јуначки извршио, у утакмицама на стадију стигао је победнички на циљ, и чека награду: венац праведности.¹⁰

Затим пише апостол Павле Филипљанима:

„Трчим а мети, ка награди (εἰς τὸ βραβεῖον) небеског звања Божјег у Исусу Христу (Фил. 3, 14). Апостол Павле каже да трчи ка циљу савршенства, где ће добити награду за победу, тј. вечно блаженство горе на небу, на које га је Бог кроз Христа позвао.

Даље пише апостол Павле Филипљанима (4, 1):

„Зато, браћо моја мила и пожељена, радости и венце мој, тако стојте тврдо у Господу.“

⁹ Та "Иодна, истмијске игре које су сваке године на Истму код Коринта у част Посејдона слављене.

¹⁰ Види и II Тим. 2, 5: „Па и кад се бори неко, не добива венца ако се није борио по правилу“.

Затим Солуњанима:

„Јер ко је наша нада, наша радост, наш венац славе пред Господом нашим Исусом о његову доласку — зар нисте и ви“ (I Сол. 2, 19)? Добро стање солунске опћине је успех Павлове делатности, а уједно награда његове победе.

Апостол Петар пише:

„И кад се јави поглавар пастирски, примићете (као победници) венац славе који неће увенути“ (I Петр. 5, 4). Пастирски поглавар је овде Христос. Овде је реч о томе да ће пастири за пастирство, — свештенство као награду добити венац славе који неће увенути, тј. вечно блаженство.

Најпоследње ћемо навести речи апостола Јакова:

„Благо човеку који претрпи напаст, јер ће, пошто се показао веран, примити венац живота, који је Бог обећао онима који га љубе“ (Јак. 1, 12).

У слици узетој из такмичења овде се небеска награда означава као *στéφανος τῆς ζωῆς*. Венац живота има се схватити као вечни блажени живот, који ће бити украшен победник у борби, а субјективан услов је љубав према Богу.

У Откровењу се такође спомиње „венац живота“: „Буди веран до саме смрти, и даћу ти венац живота“ (2, 10) и „држи што имаш, да нико не узме венца твога“, тј. победнога венца, који победника чека на циљу (3, 4).

Дакле, у наведеним текстовима се помиње венац правде, живота и славе. Мислим да је то све један исти венац, наиме: царство небеско. Средњевековни богослови разликују троструке венце на небу: *aureola praedicatorum, virginum et martyrum* (В. Breviloq. sc̄i Bonavent. (1274). Р. VII, cap. 7).

Из наведених текстова и њихова коментара видимо да венац значи вечно блаженство у царству небеском. Апостол Павле каже да ће за вршење свога апостолата добити венац, тј. царство небеско. Исти венац, тј. царство небеско, добиће и други апостоли за свој апостолат. То је значење венца који носе апостоли у другој зони у куполи баптистерија.

Овом библиском начину изражавања прикључују се и црквени оци. У окружном писму цркве у Смирни каже се о мучеништву св. Поликарпа, да је он сада овенчан непропадљивим венцем и има сигурну победну награду.

Тертулијан каже за мученике да су они предузели једну утакмицу (агон), код које се сам Бог јавља као судија — *ἀγωνοθέτης* и као победну награду подељује венац вечности (Ad martyr. 3). Исто тако пише св. Кипријан: *Ecce agon sublimis et magnus et coronae coelestis praemio gloriosus* (Ep. 58, 8). Са тиме су у вези у старохришћанској уметности многе слике победног венца на мозаицима, фрескама, надгробним плочама итд.

Час пружа сам Христос као *ἀγωνοθέτης* — *Kampfrichter* светима венац, час лебди венац изнад слике једнога светога у блаженству, или свети носе у рукама драгоцене, бисером украшене венце.

Место у Откр. 4, 1—10 не може се употребити за тумачење венаца у рукама апостола, које у уметности долази приказано на триумфалном луку у S. Paolo fuori le mura у Риму, где се старешине Апокалипсе, вођени једним анђелом, у девотном држању у два реда приближују средишту композиције, данас медаљон Христов. Старешине носе венце у покривеним рукама.

Ово место гласи :

„Престо стајаше на небу, и на престолу сеђаше неко ... и око престола беху 24 престола, и на престолима (видех) 24 старешине где седе, обучене у беле хаљине и имађаху златне венце на главама својим. Падосе двадесет четири старешине пред оним што сеђаше на престолу, поклонисе се ономе који живи вечно, метнуше венце (круне) своје пред престо и говораху ...“ Откр. 4, 2—10).

Двадесет четири старешине су овде идеалне старешине и заступници нове, небеске, из Јудеја и незнабожаца скупљене цркве и репрезентанти старозаветних дванаест патријараха и новозаветних апостола. Репрезентатни испуљеног човечанства, истинитог Божјег народа, обучени у беле, свештене хаљине невиности и светости, као царски победници и савладари Христови имају златне венце на глави и седе на престолима. Старешине силазе са својих престола и падају доле, чиме признају да престоли на којима седе нису њихови, но онога који седи на престолу. Они бацају своје венце — круне пред престо Највишега у знак да они своју владавину њему самом захваљују.

Из овог тумачења видимо смисао венца визије у Откр. 4, 1—10, који се разликује од смисла венца у напред наведеним текстовима из Новог завета о венцу, и зато се ово место не може применити за тумачење венца у рукама апостола у овом Баптистерију, наиме да их они некоме дају или пред некога полагају.

Наведени текстови и њихов коментар су од одлучујућег значаја за решавање проблема венца у хришћанској уметности. Они кажу да хришћанин добија венац као награду под овим условима :

Потребно је да се бори за Христа, да у тој борби претрпи све напасти које га снађу и да у тој борби победи. Његова вера у Бога треба да је толика јака, да је због ње кадар поћи и у саму смрт. Најпосле има да докаже своју љубав према Богу. Венац добија од праведног судије у онај дан, тј. у дан суда (последњег).

Који Хришћанин то изврши добија као награду победни венац, али не распадљив венац, од гранчица и лишћа као хеленски агонисте на утакмицама у стадиону, па ни од злата, јер и оно је као материја распадљиво, но добија нераспадљив венац, под којим се према наведеним речима и њихову коментару има разумети вечно блаженство у царству небеском.

Сада, да би се тај нераспадљив венац ипак на видљив начин приказао у уметности, уметници су га приказали као нешто најдрагоценије према обичном схватању, приказали су га да је од злата или сребра и украшен драгим камењем. Али ни у једном моменту и ни у једном мотиву где га имамо у уметности не треба га схватити буквално као венац од злата, но као награду за напред наведено,

која је идентична са вечним блаженством у царству небеском. Ово је основно за решавање проблема венца. Са оваквим схватањем венца може се решити проблем венца у рукама апостола.

Према свему реченом, апостоли у другој зони мозаика куполе носе нераспадљиве венце као награду добивену за добро извршену апостолску службу и своја страдања за Христа, што их је довело у царство небеско са Христом. Венци су, дакле, доказ добивене награде и легитимација за пребивање у царству небеском.

За решење проблема венца у уметности уопште и венца у рукама апостола требало би поред текстова из Св. писма проучити и текстове из патристике, црквене византиске поезије и епиграфике, као и све мотиве венца у уметности. Пошто је тај материјал за студију венца веома опсежан, ми га овде не можемо исцрпiti, но ћемо овде навести само неке примере из литературе и епиграфике, из којих ћемо ипак добити претставу о значењу венца у рукама апостола. Они ће потврдити наше напред изнесено мишљење о венцу у рукама апостола.

Венац као стари знак победе и награде, освојио је своје место у хришћанској симболици. На надробним споменицима, стелама и гробовима венац је еквивалент палимине гране и израз молитве у чину погребца да умрли добије венац, тј. царство небеско. У византиском чину свештеничког погребца моли се: *ὁδὸς αὐτῶ τὸν στέφανον τῆς δικαιοσύνης*. Венац, атрибут Богородице (Пореч), апостола, мученика, светих, праведника, па и самога Христа, јавља се тек у времену после Константина.¹¹

Апостол Павле помиње да се добро борио и да га чека венац (II Тим. 4, 6—8). Та се борба затим односи и на остале апостоле, а затим нарочито на мученике. Борба Христову ствар, у коме било виду, награђује се венцем, а ова награда значи улазак у царство небеско. Давање венца — *coronatio* је особита врста примања у Рај и врши се тако, што Христос даје светоме венац или он лебди изнад светога у руци Божјој¹², или га свети држи у рукама. Свети држе венац и без Христова присуства, и не приносе га никоме¹³.

Сада ако се добивени венци треба да врате Христу од кога су и примљени, то би сви свети који су га примили требало да га врате, па се питамо када, како и где имају да га врате. Где и коме нпр. има да врати Богородица у Поречу венац, којим је из облака венчава Бог? Међутим, нигде у текстовима Светог писма и богослужбених књига, па ни у епиграфици нисам нашао да се добивени венци враћају. Када се пак каже да су венци које свети добијају као победну награду нераспадљиви и да имају значење добијања царства небеског,

¹¹ Kaufmann, Archäologie, 322.

¹² Ibid. 425.

¹³ На сликама у апсиди подземног мучиштва св. Фелиците у Риму сви свети држе венце (Grabar, Martyrium, Pl. XIX), у капели св. Виктора и св. Амвросија Миланског изнад главе св. Виктора виси венац (ibid. Pl. XXXVI, 1), а у Баптистерију катедрале у Напуљу један мученик држи венац у уздигнутој руци (ibid. Pl. LI, 1).

то када свети у рукама држе венце, без обзира на то да ли у присуству Христову или не, то они имају симболичко значење царства небескога, које се не враћа, јер би то значило губљење царства небеског.

Ако се пак узме буквално да апостоли приносе златне венце Христу, питамо се зашто је то потребно, када Христу Цара у небеском царству нису потребни златни венци и када је Христос у беседи на Гори рекао: „Не сабирајте блага на земљи... него на небу“, тј. вечни живот у небеском царству.

Најпосле, зашто се даје венац, победна награда, када ће бити одузета.

У византиској црквеној поезији, тј. службама мученика на много места говори се о борби мученика (т. ј. њиховим страдањима), при чему се употребљава терминологија хеленских агона. За мученике се каже да су се борили (*ἀδλέω*) као борци (*ἀδλητής*) у стадију (*ἐν σταδίῳ*), да су у утакмичкој борби (*ἀγών*) победили (победа се назива *νίκη*), да су као победничку награду (*ἀθλησις*) добили славу са неба, победнички венац (*στέφανος, στέρος τῆς μαρτυρίας*) од Христа, који се у песмама *De s. Ioanne Therista* (Pitra, 619) назива *στέφανός τε* — давалац венаца. Као што победник у утакмичким борбама прима награду — венац из руку судије у утакмичкој борби (*ἀγωνοθέτης, Kampfrichter*), тако сам Бог, праведни судија, додељује хришћанину венац правде. Слично видимо и у службама других светих, који нису били мученици.

Роман Мелад у кондаку св. Стевану овако пева:

„Првомученик гледајући присуство безаконика у стадију, уставши, пред свима рече: Христе Боже, не подигни оптужбу против неправедних убица, него поштеди и дај (им) опроштај, да проповедам Тебе ваплоћенога Бога, који даје венац победе.“¹⁴

Из овога проемија видимо да се борба Христових мученика и следбеника Христових упоређује са борбом утакмичара у стадију, и као што ови добијају венац од лишћа, тако и Христови следбеници добијају неувели венац од Христа. Насупрот убиственом нагону својих убица, Стефан моли Христа да их поштеди, и тиме проповеда учење Христово да непријатељима треба да праштамо, а пример за то учење дао је сам Христос када се молио за оне који су га распели: „Оче, опрости им, јер не знају шта чине“ (Лук. 23, 34).

У једном икосу истога кондака Роман каже: „Мали стадиј, али велики венац (награда) избраницама Христовим, тј. мученицима, пророцима, а највише апостолима, који се у том икосу помињу.

Роман Мелод у *Canticum de decem virginibus* (Pitra, *Analecta sacra*, I, 81) овако пева:

Τότε ὁ βασιλεὺς πρὸς ταύτας κραυγάζει. Οὐκ ἀνοίγεται ὑμῖν ἡ βασιλεία, οὐκ εἶδα ὑμᾶς, ὑπάγετε ὅτιν ἐκ μέσου οὐ γὰρ φορεῖτε τὸν ἀφθαρτὸν στέφανον.

„Тада виче (говори) Цар (тј. Христос) ка њима (тј. пет лудим девојкама): Не отвара вам се царство (небеско), не знам вас, идите, дакле, одавде, јер не носите непропадљиви венац“.

¹⁴ Pitra, *Analecta sacra*, I, 12.

Овде се под непропадљивим венцем има разумети награда за милостију, коју луде девојке, и поред невиности, нису чиниле, а која заслужује као награду непропадљиви венац, тј. царство небеско. Према овом тексту венац се добија и пре уласка у царство небеско.

Тропар мученицима гласи: 'Ο μάρτυς σου Κύριε ἐν τῇ ἀθλήσει αὐτοῦ, τὸ στέφανος ἐκομίσατο τῆς ἀφθαρσίας ἐκ σοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν... αὐτοῦ ταῖς ἰκεσίαις Χριστὲ ὁ Θεός, σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν. „Мученик Твој, Господе, у борби својој доби венац непропадљивости од Тебе Бога нашега... чијим молитвама, Христе Боже, спаси душе наше.“ Из овог тропара видимо да су мученици у борби добили од Бога венац непропадљивости, тј. царство небеско.

У хришћанству се нарочито мученици сматрају као борци за Христа и њихово страдање и исповедање Христа за време гонења је духовни агон за Христа. Мученик који се за време мучења није одрекао Христа и који је умро за Христа сматран је према црквеним текстовима као победник, који је као награду добио венац.

Cuculus у кондаку De s. Stephano Protomartyre овако пева: „Први си за Христа крв пролио на земљу, први си од Христа примио венац на небесима, као првенац бораца, венценошче, првоборче мученика.“¹⁵ Из ових речи видимо да мученици добијају венац на небесима.

Како треба разумети ове венце најбоље нам каже византијска црквена поезија, на име стихира на слава на Господи возвах у служби св. Стефану, истина из каснијег времена, коју је написао Анатолије (има натпис Ἀνατολίου). Не зна се тачно ко је овај Анатолије, да ли игуман Студијског манастира у IX веку или Анатолије епископ солунски у IX-X веку:

Τῷ βασιλεῖ καὶ Δεσπότῃ τοῦ παντός, τεχθέντι ἐπὶ γῆς, Στέφανος ὑπέρλαμπρος προσφέρεται, οὐκ ἐκλήδων τιμίῳ κατασκευασμένος, ἀλλ' ἐξ οἰκείων αἱμάτων διαηδισμένος.

„Цару и господу свега, рођеном на земљи, приноси се пресветли Стефан (στέφανος = венац), тј. венац спремљен (начињен) не од драгог камења, него (венац) који је процветао из сопствене крви“.

Овде се игром речи, јер име Στέφανος значи венац, хоће да каже да се Христу цару не приноси венац од драгог камења, какав се приноси земаљским царевима и господарима, но венац који је процветао из Стефанове мученичке крви. Ово, примењено на ношење венаца у овом Баптистерију и на приношење венаца Христу од стране мученика и мученица у Sant' Apollinare Nuovo казује да мученици и мученице не приносе Христу цару венце од злата и драгог камења, но своју крв проливену за Христа, своје мучеништво, за које су били награђени венцем. тј. царством небеским.

Затим нам кажу и ове песме из византиске црквене поезије:

„Драгоцен венац принео си се, Цару и Богу, апостоле, каменисањем, умни и драгоцени, изнад злата и драгог камења, венчан славом и благодаћу, Стефане свечасни, првострадали од мученика, слатко дело и име

¹⁵ Ibid. I, 332.

помени нас све“ (стихира на Господи возвах у служби Преноса моштију св. Стефана).

Светилан: „Каменисањем исплетоше теби надсветски (тј. небески) венац непропадљивости, а капље крви царску багреницу...“.

Венце у рукама апостола најбоље ће нам разјаснити ексапостилар у суботу прве недеље поста, пред стихирама на хвалите, који за св. мученика Теодора Тирона каже да он као „венценосац“ са анђелима стоји пред Христовим престолом, испуњаван светлошћу:

Στεφανηφόρος Ἅγιε,
παρεστῶς σὺν Ἀγγέλοις,
Τῷ τοῦ Χριστοῦ νῦν βήματι,
καὶ φωτὸς τοῦ ἔχειπεν
πληροῦμενος Ἀθλοφόρε,

Μάρτυς ἡγλαϊσμένε.

Као што је мученик овде у ексапостилару *στεφανηφόρος*, који стоји пред Христовим престолом, тако су и овде у Баптистерију православних апостоли *στεφανηφόροι*, а Христов престо имамо у трећој зони, и тако су друга и трећа зона мозаика у вези у смислу наведеног ексапостилара.

Венац не очекују само апостоли, мученици и свети, но и сваки хришћанин. Отуда имамо на коптским стелама победни знак крста у венцу,¹⁶ крст и венац ношени крилима орла, па и на другим надгробним споменицима имамо венац. Ово је приказ текстова у прогребним молитвама и песмама, где се моли да умрли добије венац. Навешћемо једну песму из византиског чина погребна: „Сви који сте ишли узаним путем, сви оскрбљени у животу који сте узели крст као јарам и за мноштво ишли у вери, ходите насладите се победних награда и небеских венаца.“ И данас се код православних на главу умрлога меће венац, као борцу који је победио и са чашћу оставио поље подвига. И данас се умрли хришћанин прелива уљем, што значи да је завршио борбу живота, а ово преливање уљем сећа нас помазивања уљем на крштењу, где се онај који се крштава помазује уљем зато што постаје војник и борац Христов, слично хеленским борцима и атлетима који су се пре агона мазали уљем, да би им тело било што гипкије и еластичније.

У житију св. Меланије читамо :

„Као што смели утакмичар, када он дугу тркачку стазу премерава, чезне за победном наградом (тј. венцем) (I Кор. 9, 24), тако је она тежила да буде разрешена од тела и да се сједини са Христом“ (Фил. 1, 23).¹⁷

¹⁶ На египатској стели монахиње Софије из V века је крст у венцу. Kaufmann, Epigraphik 278, види и стр. 279. На грчкоегипатској стели из Erment-a (Египат) Христов монограм је окружен венцем. Ibid. 387, сл. 228.

¹⁷ Gerontius, Leben der hl. Melania, übers. von Dr. St. Krottenthaler 1912, 491—47.

Из ових речи видимо да се под победном наградом, тј. венцима, има разумети сједињење са Христом у царству небеском.

На африканском гробном мозаику Кастуле (*Castula*) читамо да је као награду *castitatis* заслужила неувели венац — *meruit inmeriscibile corona*.¹⁸

Натпис на надгробном споменику свете Зосиме (мучена 275), нађеном код Остије, описује пријем св. Зосиме у царство небеско:

„Прими ме, Христе, у твоје светлости“;

и услишана ужива светлост неба.

Зосима, света сестра, умрла страшном смрћу.

Већ види све другове свете борбе (тј. мученике),

који је дочекују са клицањем и грле ју...

Већ осећа насладе великога царства

и радује се заслуженој награди,

што она са тобом, Павле,

држи стечени венац пошто је смрт згажена (*tecum Paule tenens calcata morte corona*),

јер је сачувала веру

и своје трчање је са миром завршила.¹⁹

Зосима је, дакле, у мученичкој смрти добила заслужену награду — венац, и држи га заједно са апостолом Павлом, који, дакле, нису предели свога венца никоме, но га држе. У многим надгробним натписима се понављају речи апостола Павла II Тим. 4, 6—8.

У натпису папе Димаса посвећеном ђаконима који су убијени са папом Сикстом II (257—258), каже се:

Regi Christo igitur portant hic de hoste tropaeum.

Тропаеум значи: знак победе, победа. Под њим се у натпису не може разумети ништа материјално, но њихова страдања за веру и Христа.²⁰

У епитафу папе Дамаса левити Редемптусу у Калистовој катакомби каже се:

„У певању сличном нектару јављао се његов глас, сладак као мед, када је он у благом падању тона славио пророке; и „*pipis paradisum habet sumpsit qui ex hoste tropaea*“ — сада има рај (онај) који је непријатељу отео награде.“²¹ И овде се под *tropaea* има разумети исто, тј. победна награда, његово страдање.

На основу свега реченога апостоли у другој зони не приносе венце ни Христу приказаном у моменту крштења у централном кругу, ни на престоле у трећој зони мозаика, јер се томе, као што ћемо

¹⁸ Kaufmann, Epigraphik, 283.

¹⁹ Ibid. 199.

²⁰ Ibid. 353.

²¹ Ibid. 272—3.

даље видети, противи и значење мозаика у трећој зони. Апостоли радосно шетају по царству небеском држећи венце као победну награду. Ови венци су нераспадљиви и служе им као доказ њихове победе и као легитимација за боравак у царству небеском са Христом, приказаном на мозаицима куполе у овом Баптистерију.

Трећу зону мозаика у куполи Баптистерија чини богато разрађена архитектура, састављена од две врсте сличних грађевина које кругом наизменице иду. Прва врста грађевина има у апсиди златан престо, а поред апсиде је Рај означен палмом и оградом Раја — *transenna palmaria*. Изнад овог престола је раширен шатор — *σκηνή*. Друга врста грађевина има у апсиди олтар-престо, на коме је отворено еванђеље, а поред апсиде са сваке стране је једно одељење, у коме је мањи престо и на њему дијадема. Ова одељења покрива шатор — *σκηνή*, чије значење смо разјаснили у расправи о *Galla Placidia* маузолеју.

За ову трећу зону Nordström каже да се тешко може разјаснити и да се до сада узалуд на томе трудило, те даје своје напред изложено тумачење. Мислим да се ниједно од досадањих тумачења треће зоне не може примити.

Nordström (147) овако описује престо у првој грађевини у трећој зони: „— vier goldene, mit Edelsteinen geschmückte Throne dargestellt (Taf. 8). Vor dem Kissen des Thronsitzes liegt ein zusammengerollter goldener und purpurner Mantel. Von dem Purpur heben sich fünf weisse Punkte ab, die ein Kreuz bilden. Unter dem Kissen liegt ein gelbrotes Tuch. Die Lehne hat kurze Pfosten und ist halbrund; längs ihrem Rande sitzen rote und grüne Edelsteine. Auf der Lehne erscheint ein weisses Kreuz mit rotem Rand, umgeben von einen goldenen Nimbus mit Edelsteinen.“

Посматрајући разна одељења на овој величанственој архитектури у трећој зони и нехотице се сећамо речи које је Христос рекао својим ученицима пре свога страдања: „У дому (кући, *οικία*) Оца мога има много станова (*μοναί*). Да није тако, зар би вам рекао: идем да вам спремам место? И кад отидем и спремим вам место, опет ћу доћи и узећу вас к себи, да и ви будете где сам ја“ (Јов. 14, 1—2). Дом Оца је овде као ознака неба. У ове небеске станове ући ће не само апостоли, но и поједини праведници и верни после своје смрти. У Баптистерију, дакле, у трећој зони приказан је дом Оца небеског, царство небеско као једна палата са становима. А пошто се крштењем, као што смо видели, улази у царство небеско, то одељења на мозаику у трећој зони чекају, између осталих, и на оне који се крштавају, да ушавши заузму своја места, јер ова трећа зона се може и мора тумачити само у вези са крштењем и царством небеским, а затим и текстовима из Новог завета и њиховим коментаром.

Шта значи престо у првој грађевини већ је решио А. Грабар у свом делу *L'empereur dans l'art byzantin*, 199: „Престо Христов, без фигуре Христове, који заузима почасно место на многим мозаицима V века: *S. Maria Maggiore* у Риму, *San Prisco* у Капуи, обе Баптистерије у Равени, *Св. Георгије* у Солуну... Овај престо није никако „празан“, како се каткад каже, место Христово је увек заузето једним

или више симболичних објеката: златна круна и крст украшен драгим камењем, *sudarium*, књига еванђеља, апокалиптички свитак са седам печата; или каквом алегориском фигуром или сугестивним знаком: јагње, голуб, монограм Христов. Апостоли (фигуре или алегориски јагањци), симболи еванђелиста, верни се клањају кадгод овом престолу, исто тако на другом месту они се клањају пред Христом који седи на престолу у слави“.

Дакле, овај престо у првој грађевини архитектуре означава престо Христов у царству небеском. Пошто је Христос већ једном приказан као Цар у царству небеском у своме крштењу у средишњем кругу, то овде на престолу место фигуре Христове имамо симболичке објекте Христа Цара и царства Христова.

Када у речима Христовим стоји да се крштењем улази у царство небеско, када у натписима у крстионицама читамо да поново рођени у купки крштења могу видети царство небеско, то сада у царству небеском приказаном на мозаику мора бити назначено и место за оне који се доле у купки крштавају.

Ови текстови Новог завета тумаче, даље, трећу зону мозаика у баптистерију.

„Ходите, благословени Оца мога, наследите царство (*βασιλείαν*) које вам је приправљено од постања света“ (Мат. 25, 34). Они који су извршили вољу Божју наследиће царство небеско.

„А истинита је реч: Ако смо с њим (тј. Христом) умрли, с њим ћемо и живети; а ако с њим трпимо, с њим ћемо и царевати“ (II Тим. 2, 11).

„Који победи, даћу му да седи са мном на престолу моме, као што и ја победих и седох с Оцем својим на престолу његову (Откр. 3, 21).

Тумачење: Пошто је лаодикиски грех млакости и самопреваре најтеже победити, то ће појединци који га ипак савладају, примити тим сјајнију благодатну награду. Са најјаснијим указивањем на *βασιλεία* (20, 4—6) обећава им се седење са Христом на његову престолу, дакле сацарствовање (*συνβασιλεύειν*).²²

„Ви сте род изабран, царско свештенство, народ свет“ (I Петр. 2, 9).

Тумачење: Ви сте царско свештенство, царско и свештеничко достојанство у себи сједињено; свештеничко достојанство, јер сте одређени да приносите Богу духовне жртве (стих 5), и царско достојанство, јер сте одређени да учествујете у царској владавини Христовој над свим створењима (испор. Лук. 22, 29). Народ свет, јер сте крвљу Христовом доиста очишћени и освећени.

„Ономе који нас љуби и који нас избави од гоехова наших крвљу својом, и учини нас царством, свештеницима Богу и Оцу своме“ (Откр. I, 5—6).

„Христос нас је учинио царством, свештеницима“, значи: царством, у коме су чланови царства *цареви и свештеници*; *цареви*, уколико они са њиме „кнезом царева земље“ владају, *свештеници*, уколико они са њиме, „вечним првосвештеником“, себе саме Богу на жртву приносе, своју саможртву са жртвом Христовом сједињују.

²² **Bisping**, Erklärung der Apokalypse des Johannes, 90.

„И учинио си их Богу нашему за царство и свештенике и цареваће на земљи“ (Откр. 5, 10).

Христос нас је учинио царством, свештеницима, тојест једним царством у коме су учесници цареви и свештеници уједно, цареви уколико они са њиме Царем царева владају, свештеници уколико они са њиме „вечним првосвештеником“ себе саме Богу на жртву приносе, своју саможртву са Христовом жртвом сједињују.

„И престо Божји и Јагњетов биће у њему (тј. небеском Јерусалиму), и слуге његове служиће му, и гледаће лице царево, и име његово биће на челима њиховим ... и цареваће вечно“ (Откр. 22, 3).

Ово место А. Bispin²³ овако тумачи:

Град небески Јерусалим постао је Свјатаја свјатих (Allerheiligste), пошто Бог и Христос, Јагње, у њему престолују. Сви пак становници овога града су постали првосвештеници, који непрекидно приносе Богу и Јагњету своје духовне жртве (*λατρεύειν*) и непрестано гледају лице Божје (Испор. 21, 3, 7, 15).

Владавину над целим створењем, коју је Бог првобитно наменио човеку, али коју је овај грехом проиграо, вршиће блажени сада у новом свету; они ће владати са Богом и Јагњетом на векове. Дакле, чланови триумфујуће, преображене цркве биће *свештеници и цареви*.

Видели смо да у небеском Јерусалиму, у дому Оца небеског, царству Божјем имамо у првој грађевини архитектуре престо Христов. Према споменутим текстовима Новог завета, они који уђу у царство небеско, седеће заједно са Христом на престолу и цареваће, они ће бити цареви и владаће над целим створењем. Али они неће бити само цареви, но уједно и свештеници и првосвештеници, који ће у царству небеском заједно са Христом и „вечним првосвештеником“ приносити духовне жртве и сами себе на жртву, и своју саможртву сједињавати са Христовом жртвом.

Ако ово применимо на дом Оца небеског у трећој зони, онда у другој грађевини архитектуре имамо мање престоле за оне који крштењем улазе у царство небеско. Они ће ући у дом Оца небеског, узеће дијадеме са ових престола, ставиће их на главу, седиће на престоле у шаторима (који су изнад престола), биће цареви и цареваће заједно са Христом. А пошто су они не само цареви но и свештеници и првосвештеници, то су у средини друге грађевине олтари, на којима ће они са „вечним првосвештеником“ приносити духовне жртве и сами себе Богу на жртву, те своју жртву сједињавати са Христовом жртвом.

Само се овако могу разумети и разјаснити мозаици у куполи Баптистерија Православних у Равени.

У овој кружној архитектури не треба схватити да су то четири засебна престола Христова и четири засебна олтара са мањим престолима, но све треба схватити као једну исту мисао која се понавља четири пута, да би се круг затворио архитектуром и да ова чини дом Оца небеског са многим становима, царство небеско, небески Јерусалим.

²³ Ibid. 347—8.

Мозаици у куполи банџистерџа Православних

Мозаици у куполи баптистерија Аријеваца

Ове престоле не треба схватити као престоле у земаљским црквама на којима се служи евхаристија под видом хлеба и вина, јер према Откр. 21, 22: „И храма не видех у њему (тј. небеском Јерусалиму); јер је његов храм Господ, Бог свемогући и Јагње“. А када нема храма, нема ни олтара (престола).

Према свему реченом, мислим да можемо извести овај закључак:

Све три зоне мозаика у куполи Баптистерија су, иако одељене и свака са својим засебним смислом, у идејној вези и чинје једну целину, која приказује Царство небеско. Крштење Христово у средњем кругу је дано зато што је ово крстионица, и што је Христос у крштењу потврђен као Месија, као Цар, и као Цар је овде у своме царству, царству небеском. У другој зони приказани су апостоли како радосно ходају по царству небеском. За добро извршен апостолат, тј. проповедање еванђеља свима народима и крштавање људи, и што скоро сви положише свој живот за Христа, добили су као победну награду венце, које држе у рукама. Апостоли венце не приносе ни Христу који се крштава, ни на престоле у трећој зони, јер за то нема основа. У трећој зони је импозантна архитектура у чијој првој грађевини је приказан Христов већи престо са царским инсигнијама посред Раја са оградом. У другој грађевини су мањи престоли са дијадемама за оне који се крштавају, да би ушавши у царство небеско узели дијадеме са престола, ставили их на главу и сели на престоле да заједно са Христом царују у царству небеском.

Шатори изнад Христовог већег престола у првој грађевини и изнад мањих престола у другој грађевини казују да целокупна архитектура у трећој зони приказује дом Оца небеског у коме има много шатора, станова, у којима ће становати они који се крсте. А пошто су они, поред тога што су одређени да са Христом царују уједно и царско свештенство, свештеници, првосвештеници, то поред престола у другој грађевини имамо и олтаре са еванђељем да ушавши у царство небеско на олтарима служе.

Да смо на правом путу са тумачењем архитектуре у трећој зони, најбољи су докази мозаици у куполи цркве ротунде св. Георгија у Солуну, од којих је сачуван само мали, и то најдоњи део. Груба рестаурација у боји их је страшно нагрдила — каже Wulff. До сада је већ утврђено да се мозаици Баптистерија Православних како по садржини, тако и по композицији потпуно поклапају са мозаицима у св. Георгију у Солуну. То је схема мозаичког или фресковног украса за куполу централне грађевине IV и V века, биле оне у Египту, на Балкану или Италији, и биле оне цркве или баптистерије, а својом садржином Царства небеског потпуно одговарају и једнима и другима, јер се и крштењем и евхаристијом стиже у царство небеско. Пошто је у куполи св. Георгија сачуван само доњи део мозаика са архитектуром, то помоћу мозаика равенског Баптистерија можемо тачно знати шта је осим зоне са архитектуром било на мозаицима у куполи цркве св. Георгија у Солуну. У темену куполе био је мозаик Исуса Христа као Цара у царству небеском (а не крштење Христово, јер ово је црква, а не баптистерија). У другој зони су свакако били апостоли као најзаслужнији становници у Царству небеском, а трећу

зону видимо и данас. Раздељена је у осам једнаких делова, а сваки део је друкчија грађевина, између којих је *Akanthuskandelaber*, као и у равенском Баптистерију. Док се у Равени у трећој зони две грађевине смењују једна с другом, и свака долази четири пута (свега осам као и у Св. Георгију, јер је кружну зону лако поделити са 8), то је у Св. Георгију свака грађевина друкчија, и све заједно чине једну целину. Како изгледају казују слике. Свака грађевина је на спрат, у средини је увек један павиљон покривен карактеристичним шатором, „unter dem sich der Altartisch, ein Brunnen oder ein anderes kirchliches Gerät befindet“ (Wulff, 345), а по страни су два крила која истипају напред. Дакле, и овде имамо олтаре као и у равенском Баптистерију у трећој зони. Студенац пак означава рефригериум. Пауни и птице означавају царство небеско, Рај. Свака грађевина има три типична дела, баш исто као и у равенском баптистерију. Архитектура је веома раскошна и фантастична, са апсидама и нишама, са аркадама и канелираним и спиралним стубовима, и богатим орнаменталним фризовима и завесама.

Ова архитектура приказује као и у равенском Баптистерију дом Оца небеског са многим становима, пред којима су њихови становници, тринаест светих као Оранги, са сигнатурама које означавају њихово име, занимање и месец у коме се славе. Сви ови свети су из прекоњантинскога времена, њихова имена су: Евкарпион војник — децембра, Роман презвитер, Данило лекар — септембра, Косма лекар — септембра — *κόνσταντος ἰατροῦ μηνὸς σептемβρίου*, Порфирије — август, Онисифор војник — јуни, Терин војник — јули, Филип епископ — октобар, Приск војник — октобар, Василиск војник — април, Ананије презвитер — јануар. Архитектура — дом Оца небеског је окупирао машту уметника више од светих у њему. Diehl за ову архитектуру у цркви св. Георгија у Солуну и ону у трећој зони Баптистерија у Равени каже да су израђене по александријским традицијама.

И овде, у Баптистерију Православних, као и у осталим споменицима у Равени, видимо хармонију и јединство између радње која се врши у баптистерију, архитектуре и мозаичког украса. Крштење отвара врата царства небескога, приказаног ма мозаицима на своду Баптистерија, као на небу. У то јединство укључен је и онај који се крштава доле у базену Баптистерија. Када га епископ упути степеницама у базен Баптистерија и буде у води, он треба само да подигне очи ка небу — куполи, где ће угледати мозаик који ће му казати шта добија крштењем, наиме оно му отвара врата небеског града Јерусалима, царства небескога, где ће заједно са Христом царевати и на олтару као свештеник служити.

Зато мислим да мозаик куполе Баптистерија не треба посматрати из перспективе Христа који се крштава на мозаику у темену куполе, како то мисли Bettini, јер би се са те тачке гледишта наопако видели апостоли у другој и архитектура у трећој зони. Мозаик у куполи Баптистерија има да се гледа одоздо из перспективе онога који се доле у базену крштава, јер, у вези са чином крштења које се врши у Баптистерију, њему је намењен мозаик куполе и њега треба довести у везу са мозаиком.

Мозаици Баптистерија Аријеваца. — Очевидно је да су мозаици Баптистерија Аријеваца копија оних у Баптистерију Православних и да понављају исту идеју. Према томе, све речено о мозаицима Баптистерија Православних важи и за мозаике у Баптистерију Аријеваца. Ова чињеница казује да се богослужење Аријеваца није много разликовало од богослужења Православних, о чему ће бити реч код расправљања о мозаицима базилике Sant' Apollinare Nuovo.

Поред свега, мозаици Баптистерија Аријеваца се разликују од мозаика Баптистерија Православних у овом:

1) У поворку апостола у Баптистерију Аријеваца стављен је престо Христов са крстом.

2) У Баптистерију Аријеваца нема треће зоне са престолима и олтарима из Баптистерија Православних.

Нема је зато што на малом своду Баптистерија Аријеваца није било места за њу, па ју је мозаиста изоставио. Као неку накнаду за то, мозаиста је Христов престо из треће зоне Баптистерија Православних ставио у другу зону, у поворку апостола у Баптистерију Аријеваца, што је — како смо видели — завело неке ауторе на погрешне закључке:

1) Да апостоли у Баптистерију Аријеваца носећи своје венце иду да их положе на Христов престо.

2) Да је мозаиста Баптистерија Православних учинио пропуст, грешку, што није ставио престо међу апостоле, који ето тако иду са венцима без циља овамо-онамо, и немају коме да их предаду, нити где да их положе.

3) Да мозаиста Баптистерија Православних није знао разделити круг на 13 делова, а мозаиста Баптистерија Аријеваца је то знао.

Није могуће да су мозаици Баптистерија Аријеваца као копија коректив оригинала, тј. мозаика у Баптистерију Православних.

У Баптистерију Аријеваца апостоли не иду са венцима да их положе на престо, који је већ заузет, и полагање венаца на престо не може се образложити. Венци у рукама апостола овде имају исто значење као и венци у рукама апостола у Баптистерију Православних. Христов престо међу апостолима може само означавати да је у Царству небеском (приказују га мозаици куполе) Христос на престолу заједно са апостолима, венцима овенчаним победницима.

Dr. LAZAR MIRKOVIC

DIE KUPPELMOSAIKE DES ORTHODOXEN BAPTISTERIUMS
ZU RAVENNA

Die bisherigen Erklärungen und Hypothesen über die Bedeutung der Mosaik in der Kuppel des orthodoxen Baptisteriums zu Ravenna reichen meines Erachtens für die Deutung diesser Mosaik nicht hin.

Die Kränze in den Händen der Apostel können die Bedeutung und den Sinn des *aurum coronarium* nicht haben.

Die Mosaik können nur mit Hilfe der Taufe erklärt werden. Die drei Mosaikzonen in der Kuppel, obgleich geteilt, bilden eine Gesamtheit, das Himmelreich darstellend, in das man nach Marcus 16, 15—16 und Johannes 3, 5 durch die Taufe gelangt.

Im mittleren Kreis wird Christus in der Taufe als Messias und König dargestellt, wie er durch seine Berührung die Natur der Gewässer heiligt und das Sakrament der Taufe vorbereitet, durch die man in den neuen Bund und das himmlische Reich mit Gott gelangt. Als solcher befindet sich Christus in seinem Himmelreich.

In der zweiten Zone wandeln die Apostel glücklich im Paradiese (Palmen), dem Himmelreiche, die Kränze in den Händen haltend, als Preis dafür, dass sie die Völker gelernt und getauft haben (Math. 28, 19; Mark. 16, 15, 16) und dass sie guten Kampf gekämpft haben (II Tim. 4. 6—8), ähnlich wie es in einem ägyptisch-griechischen Grabesliede für Makaria heisst: ἀτῆ, δ' οὐρανίην ἀγίων πόλιν ἀμφοτέρωθεν μεθ' ἑχούσα πόνων οὐρανίου στεφάνου.

Bisher wurde die Frage gestellt: Wem überreichen die Apostel ihre Kränze? Christus bei der Taufe, oder legen sie sie auf die Throne in der dritten Zone nieder? Weder das eine noch das andere. Es folgt die Untersuchung über die Bedeutung der Kränze in der frühchristlichen Kunst. Die Apostel übergeben die Kränze und stellen dieselben niemand zurück, denn die Kränze bedeuten ewige Seligkeit im himmlischen Reiche.

Nordström sagt für die dritte Zone der Mosaik in diesem Baptisterium, dass ihre Erklärung schwer sei und dass man bisher umsonst bemüht war die richtige Erklärung zu finden. Er versucht seine eigene Deutung, und zwar im Zusammenhang mit den auf der Basis der Arkadiussäule vorhandenen Reliefs.

Die dritte Zone bildet die Architektur, zusammengesetzt aus zwei Bauarten, die sich im Kreise ablösen. Im ersten Bau befindet sich der Thron in der Apsis, und neben dem Throne ist das Paradies, gekennzeichnet durch Palmen und den Paradieszaun — *transenna marmorea*. Über dem Thron befindet sich die σκηνή, das Zelt. Den Thron in dieser Architektur deutete richtig A. Grabar als Thron Christi. Die zweite Architektur hat in der Apsis einen Altar mit dem Evangelium, und neben der Apsis befindet sich auf jeder Seite eine Abteilung, in der sich ein kleinerer Thron, und auf demselben ein Diadem, befindet. Über diesen Abteilungen befindet sich ein Zelt.

Die dritte Zone kann auf Grund der Texte Matth. 25, 38; Luc. 22, 29; I Petr. 2, 9; II Tim. 2, 11; Apokal. 1, 5—6; 3, 21; 5, 10; 20, 4. 6; 22, 3 erklärt werden. Nach dem Wortlaut dieser Stellen gelangen diejenigen, die das Himmelreich betreten (das man durch die Taufe betritt), in das Heim des himmlischen Vaters, wo es viele Wohnungen (Zelte) gibt, in das Himmlische Jerusalem: sie nehmen die Diademe von den kleinen Thronen in der zweiten Architektur, bekränzen damit ihr Haupt und setzen sich auf den mit Zelten überwölbten Thron, werden zu Königen und regieren fortan mit CHRISTUS zusammen. Und da sie nicht nur Könige, sondern auch Priester und Erzpriester sind, werden sie auf den Altären in der Mitte der zweiten Architektur mit dem »ewigen Erzpriester« ihr geistiges Opfer und sich selbst Gott als Opfer bringen, und ihr Opfer mit dem Opfer Christi vereinigen.

Einen Beweis für die Richtigkeit dieser Deutung der Mosaik im Baptisterium liefert die Inschriften in den alten Baptisterien:

„caelorum regnum sperate hoc fonte renati”.

(Baptisterium in Lateran, Papst Sixt III, 432—440)

„Cede prius veniens Xpi te fonte renasci
sic poteris mundus regna videre Dei.

„Ascende in caelos, animam qui in fonte labisti”.

(Baptisterium bei Karthago, V. Jhdt.).

„Si quis ut vivat quaerit addiscere semper,
Hic lavetur aqua ut videret caelestia regna”.

(Baptisterium neben der Basilika in Tipasa, Nordafrika).

Die Mosaik in der Kuppel des Baptisteriums der Orthodoxen stellen die bildliche Wiedergabe dieser Inschriften in den alten Baptisterien dar.

Die Mosaik des Baptisteriums soll man nicht aus der Perspektive Christi im Mittelkreise (S. Bettini) betrachten, denn von diesem Punkte aus betrachtet würden die Apostel und die dritte Zone umgekehrt erscheinen. Man muss sie von unten her, aus der Perspektive des Täuflings, betrachten. Wenn der Bischof den Täufling in das Becken des Baptisteriums bringt und er im Wasser steht, soll er seine Augen zum Himmel erheben, der Kuppel entgegen, in der er das Mosaik bemerken wird, welches ihm erklären soll, was er durch die Taufe bekommt: die Taufe öffnet ihm nämlich das Tor vom Himmlischen Jerusalem, vom himmlischen Reich, wo er mit Christus zusammen regieren und als Priester auf dem Altar sein Opfer darbringen wird.

Im Baptisterium der Orthodoxen herrscht der Einklang zwischen dem im Baptisterium sich vollziehenden Ritus, nämlich der Taufe, der Architektur und dem Mosaikbilde. Die Taufe öffnet das Tor zum Himmelreich, welches die Mosaikbilder in der Kuppel des Baptisteriums wie auf dem Himmelswölbe darstellen.

Др ЛАЗАРЬ МИРКОВИЧ

МОЗАИКА БАПТИСТЕРИУМА ПРАВОСЛАВНЫХ В РАВЕННЕ

Автор считает что все существующие гипотезы и попытки объяснения мозаики на куполе Баптистериума Православных в Равенне, на деле не раз'ясняют сути этой мозаики.

Венцы в руках апостолов ни в коем случае не могут иметь смысл и значение *anctus coronatum*-а.

Эти мозаики могут быть раз'яснены только крещением.

Три зоны мозаики на куполе, несмотря на то что отделены одна от другой, составляют некое единственное целое, иллюстрирующее Царство Небесное, в которое, по Мр 16, 15—16 и по Иоан 3, 5 входят через крещение.

В среднем круге изображен Христос в своем крещении; провозглашенный и царем Он здесь в своем небесном царстве.

Во второй зоне апостолы радостно прогуливаются по Раю (пальмы), царству небесному, держа в руках венцы, как награду за свою борьбу и труды апостольства, напоминая нам о Макарии, о которой египатско-греческая надгробная песнь говорит: *αὐτῆ δ' οὐρανίην ἀρίων πόλιν ἀμπροσώθεν μαρτῶν ἔχουσα κωνὸν οὐρανίου στεφανῶος.*

До сего времени ставился вопрос: кому апостолы передают свои венцы, Христу ли который крещается или на престолы находящиеся в третьей зоне? Однако, ни то и ни другое. Автор излагает о значении венцов в искусстве раннего христианства. Апостолы свои венцы ни кому не передают и не возвращают, т. к. венцы символизируют вечное блаженство в Царстве Небесном.

Третья зона помянутой мозаики, по словам Nordström-а, очень трудна для истолкования и пока все попытки объяснений остались тщетными. Он пытается дать свое объяснение в связи с рельефами на базисе колонны Аркадия.

Третья зона представляет собой архитектуру состоящую из двух видов зданий кругообразно расположенных. В первой, в апсиде изображены престол, а рядом с престолом Рай, символизируемый пальмой и оградой Рая — *transenna marmorea*. Над престолом простерт шатёр — *σκηνή*. Престол, находящийся в этом здании А. Grabar истолковал как престол Христа. Другое здание имеет в своей апсиде алтарь с евангелием, а рядом, с каждой стороны апсиды, изображено небольшое помещение, в котором находится меньший престол, а на нем диадема. Над этими помещениями так же простерт шатёр.

Третья зона может быть истолкована при помощи текстов: Мт 25, 34; Лк 22, 29; 1 Петр 2, 9; 2 Тим 2, 11; Откр 1, 5—6; 3, 21; 5, 10; 20, 4, 6; 22, 3. Следуя этим текстам мы узнаем что все вступающие в Царство Небесное, в которое входит крещением, войдут в дом Отца небесного, в град Горний Иерусалим, где обителей (шатров) много, возьмут диадемы с меньших престолов из другого здания, возложат их себе на

головы и возсядут на престолы покрытие шатрами, сделаются царями и будут царствовать со Христом. Но так-как они ни только цари, но и священники и первосвященники, то они с „вечным Первосвященником“ буду приносить на алтарях, в середине другого здания, духовные жертвы, и сами себя в жертву Богу и таким образом соединять свою жертву с жертвой Христовой.

Что автор находится на правильном пути с в смысле предложенного истолкования мозаики на куполе Равеннского Баптистериума доказывают и следующие надписи из других Баптистериумов: . . . *coelorum regnum sperate hoc fonte renati* (Баптистериум в Латеране папы Сикста III, 432—440) . . . *cede prius veniens Xpi te fonte renasci, sic poteris mundus regna videre Dei . . . Ascende in caelos, animam qui in fonte labisti* (Баптистериум вблизи Карфагена, V век); *Sic quis ut vivat quaerit addiscere semper, hic lavetur aqua ut videret caelestia regna* (Баптистериум находящийся около базилики в Типаси, Сев. Африка). Мозаика в куполе Баптистериума Православных является фигуративным изображением надписей из помянутых баптистериумов.

Мозаику Баптистериума нельзя рассматривать из перспективы Христа в среднем круге (S. Bettini), потому что с этой точки апостолы и вся третья зона выглядели бы наоборот. Их нужно рассматривать снизу, из перспективы того который крещается. Когда епископ такового введет в бассейне Баптистериума то, стоя в воде, он должен поднять глаза к небу, к куполу, где увидит мозаику, которая, ему расскажет о том что он получает крещением. Другими словами пред ним растворяются врата града Горняго Иерусалима, врата Царства Небесного, где он будет царствовать со Христом и служить у алтаря как священник.

В Баптистериме Православных мы видим гармонию архитектуры, мозаики и обряда крещения здесь совершаемого. Крещение отверзает врата Царства Небесного, изображенного мозаикой на куполе Баптистериума словно на небе.

